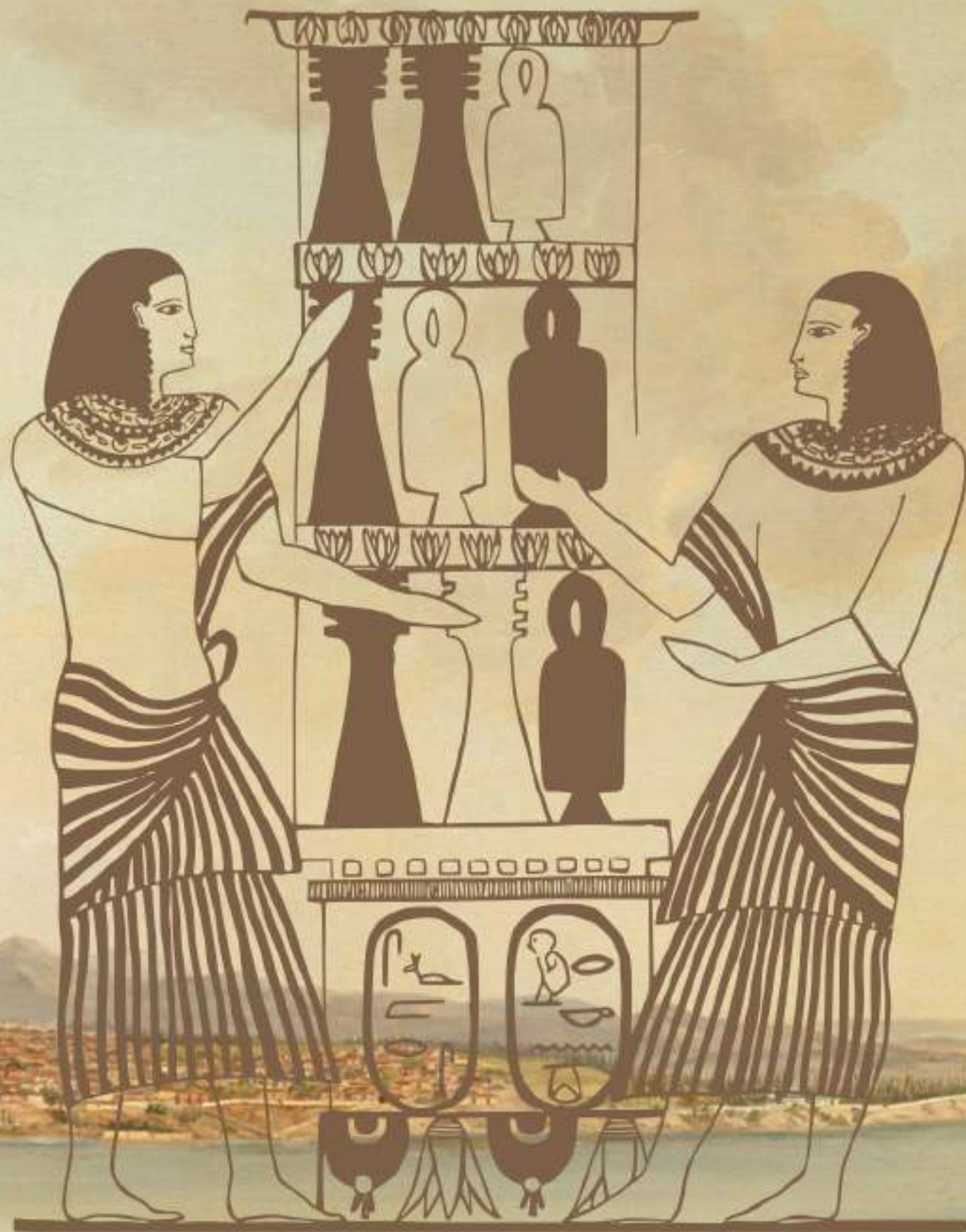


РЕЛІГІЇ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ





Стародавній Єгипет був велетенським оазисом серед мертвих пустинь Північно-Східної Африки, що простягнувся з півдня на північ, від першого нільського порога до Середземного моря, на 1200 км. Він мав чіткі географічні кордони — скелясті гори й пустині на сході й заході, нільські пороги на півдні. Географічна ізольованість країни значною мірою зумовила неквапливість її соціально-економічного розвитку та майже виняткову самобутність її культурного й релігійного життя. Ніл слугував основною транспортною артерією для єгиптян, адже він протікав через добру половину адміністративних округів, розташованих від першого нільського порога до Дельти ланцюгом, один за одним.



Релігія та органічно пов'язана з нею міфологія були основою основ світоглядної системи стародавніх єгиптян. Староєгипетська релігія та міфологія — надзвичайно складне явище. Вони поєднали в собі різні, часом полярні вірування та уявлення, що склалися в різні часи й у різних куточках країни, постійно розвиваючись і ускладнюючись. Здавна в Єгипті сформувалася кілька теологічних центрів (Геліополь, Мемфіс, Гермополь, Фіви тощо). В кожному з них сформувалася своя космологічна версія, що проголошувала творцем світу свого бога, інших же богів трактувала як створених ним чи таких, що походять від нього. Тому в Стародавньому Єгипті навряд чи існувала цілісна релігійна доктрина. Релігія стародавніх єгиптян — це химерне переплетення фетишизму і тотемізму, політеїзму і монотеїстичних уявлень, теогонії і космогонії, культу і суперечливих міфів.



У космогонії, що походить з Мемфіса, бог Птах творить світ і людей силою свого божественного слова.

Творчими силами бога є його серце (орган накопичення і переробки думок і почуттів) і породжені серцем бажання, висловлені устами бога. Згідно космогонії Гермополя, світобудову було створено зусиллями восьми божеств чоловічого і жіночого роду: Нун і Нунет (океан), Ху і Хахухет (нескінченність), Кук і Каукет (морок), Амон і Аманет (невидимість). Ці боги

отримали ім'я «божественної вісімки». Боги Огдоади зображувалися у вигляді жаб, богині – в образі змій. Результатом їх діяльності було те, що з початкових вод виступив перший пагорб суші, і почалося породження перших матеріальних форм. Що стосується людей, то, згідно з гермопольскою космогонією, вони вийшли з яйця, створеного богами і покладеного на первохолм. У більш пізній час гермопольці стверджували, що людей зліпив на гончарному крузі бог Хнум.

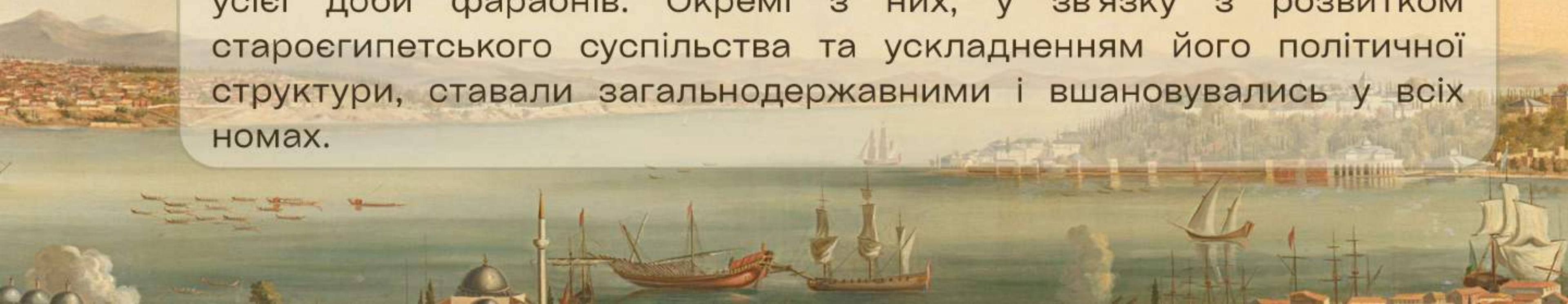




ТОТЕМІЗМ

З первісних релігійних уявлень особливо сильним в Єгипті був тотемізм. Єгиптяни вважали священного тотема своїм першопредком, здатним захистити їх від усілякої напасті чи, навпаки, накликати її.

Тотеме походження мали назви окремих номів (Зайцевий, Антилоповий, Оксірінхський тощо). Кожен ном, кожне поселення мали свого тотема-покровителя, який служив істотною підмогою для місцевого патріотизму. Ці місцеві культи проіснували впродовж усієї доби фараонів. Окремі з них, у зв'язку з розвитком староегипетського суспільства та ускладненням його політичної структури, ставали загальнодержавними і вшановувались у всіх номах.



Загальноєгипетське визнання здобули передусім столичні культи та культи, пов'язані з іригаційним землеробством. Певну централізацію засвідчував також факт появи одного й того ж бога відразу в кількох іпостасях. Так, сонячне божество в різні години дня виступало в різних іпостасях («Я бог Хепра вранці, я бог Ра опівдні, я бог Атум увечері»). Найдавнішим солярним культом у країні був Ра, центральне святилище якого знаходилося у Геліополі.

Коли Геліополь став загальноєгипетським релігійним центром, Ра очолив єгипетський пантеон. Внаслідок перетворення Фів у столицю Єгипту пантеон очолив фіванський солярний культ Амона, який потім злився з Ра в синкретичного Амона-Ра.



Бог Ра — це бог Сонця, творець світу та перший правитель Єгипту.



Сехмет - Богиня пекучого сонця і війни, грізне око єгипетського Бога Ра, цілителька, яка відрізняється магічною силою виліковувати хвороби і навіть напускати їх. Протегувала, в основному, лікарям, які вважалися жерцями Сехмет. Служила охоронницею фараонів. .



Тот - Бог місяця, часу, мудрості, магії та писемності у єгипетській міфології. Зображували його як людину з головою ібіса, але інколи ще й як бабуїна з місячним диском на голові. Дружиною Тота вважали богиню істини і порядку Маат.



Упуат. Провідник померлих у Дуат. Наділявся якостями войовничого божества. Його атрибутами були булава і лук. Він мав також функції покровителя померлих, його називали «перший боєць Осіріса». Також Упуат часто ототожнювався з богом.

Особливе місце в релігійно-міфологічній культурі стародавніх єгиптян посів цикл міфів і ритуалів, пов'язаних з богом підземного царства Осірісом.

Центральне святилище Осіріса містилося в Абідосі, проте його культ вшановувався в усіх єгипетських номах та у васальних країнах Східного Середземномор'я. Міфи про Осіріса заплутані й суперечливі. В них домінують три теми:

Політична: міф про поєдинок між Осірісом і Сетом відображав боротьбу між Верхнім і Нижнім Єгиптом, наслідком якої було утворення єдиної єгипетської монархії.

Землеробська: єгиптяни пов'язували з Осірісом зміну вегетаційного та мертвого періодів у житті природи.

Есхатологічна: Осіріс творив посмертний суд, винагороджуючи праведників і караючи грішників.

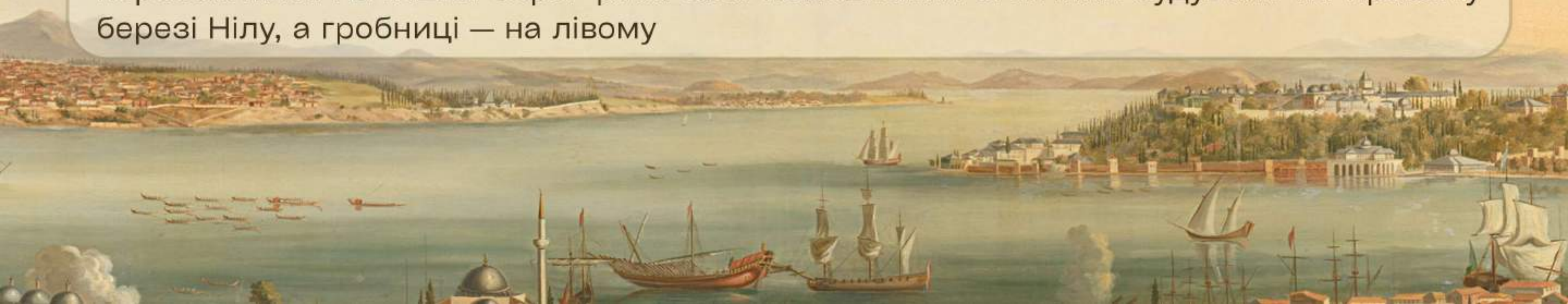


Віра єгиптян у потойбічне життя була особливо стійкою. В їхніх уявленнях воскресала не лише душа, а й тіло, щоб цього разу існувати довічно. У кожної людини є безтілесні душі-двійники (Ка, Ба та інші). Небіжчик воскресне на тому світі, якщо вони зіллються зі своєю тілесною оболонкою.

Звідси — звичай набальзамовувати небіжчиків і споруджувати їм монументальне вічне житло — гробницю. Про всяк випадок єгиптяни ставили в спеціальній замурованій ніші гробниці статую небіжчика, в яку, якщо мумія не збережеться, могли вселитися Ка і Ба.

Стародавні єгиптяни мали нечітке уявлення про потойбічний світ. Він містився десь на заході, в Лівійській пустелі, у вигляді райських полів Іалу. На полях Іалу воскреслі відпочивають душею й тілесно, бо там немає ані ворогів, ані суперників, отож немає потреби вести постійну боротьбу за існування.

В уяві стародавніх єгиптян життя і смерть — береги однієї ріки. Померти — значить переселитися на інший берег ріки. Свої помешкання єгиптяни будували на правому березі Нілу, а гробниці — на лівому





Шу - Божество повітря. Говорять, що єгипетське божество Шу підняв небо і тримав його розпростертими руками. Єгипетське божество Шу, ще називали Богом повітряного простору, який осяюється сонцем.



Тефнут – Богиня вологи, дощу та родючості. Тефнут асоціюється з вогненним оком Ра, захищаючи його від ворогів. Відсутність Тефнут приносила спеку і засуху, тому вона відігравала важливу роль у підтримці життя та достатку.



Геб - Бог землі, батько великої кількості Богів. У «Текстах Пірамід» повідомляється, що людина, яка померла, — входить в Геба. В якості Бога землі він носить на собі рослини, що ростуть з його спини, а також з нього витікає потік чистої води.



Ісіда — Богиня родючості, вітру і води, символом сімейної вірності, жіночності, а також Богинею мореплавання. Головні легенди про Ісиду пов'язані з міфами про Осіріса. Там вона зазвичай виступає вірною і відданою дружиною.



Нут — вмістилище тисячі душ, вона підіймає покійних на небо і охороняє їх останки в гробницях. Щодня проковтує сонце і зірки, щоб потім народити їх знову. Епітетами, якими описували Нут, були «народжує Богів», «Велика», «мати зірок».



Гор, або Хóрус, — Бог, який уособлював ранкове сонце та був одним із символів влади фараона, а його ліве око стало потужним амулетом (Уаджет), що символізує місяць, захист та відновлення.

З розбудовою єгипетської державності релігії відводилася специфічна роль — дедалі більше задовольняти ідеологічні потреби владних структур, про що яскраво свідчить досконало розроблена жрецтвом система обожнення влади фараона і, зрозуміло, власної влади, а також поява у стародавніх єгиптян ідеї про відплату по ділах людини, що було вже безперечним втручанням у сферу соціальної етики.

Єгипетський фараон вважався не представником богів, а самим богом: «Через фараона стверджується на землі божественний порядок, у ньому одному зосереджені сили, що підтримують економічне, суспільне й політичне життя держави... Він підтримує маат (світопорядок) і робить безпечним життя підданих, примушуючи втікати варварів й стверджуючи свою владу в усій долині Нілу. Він один має надприродну силу, яка незмінно приносить йому перемогу на полі бою і робить його мудрим у політиці... Втаємничений у всі таємниці і наділений високою культурою фараон з допомогою мистецтва й релігійних обрядів підтримує життя богів».





Давньоєгипетський цар був обожнений вже на самому початку цивілізації: вважалося, що волею царя створювався світ і кожна тварина цього світу, за його бажанням розливався Ніл і сходило Сонце; царю належала вся земля на території Єгипту (яка тому вважалася священною); люди Єгипту вважалися «сльозами бога», його еманації (виділеннями його тіла: потім, сльозами, кров'ю), інструментами, якими він працює. Всі інші боги були молодше фараона і перебували у нього в підпорядкуванні. Вважалося, що у фараона було два тіла - людське і божеське (сонячне, золоте), причому божеське його тіло бачили тільки самі боги. Єдність царського тіла магічним чином забезпечувало єдність території Єгипту і держави в цілому, тому його потрібно було зберігати від розкладання.



Централізація держави сприяла посиленню влади жерців, які перебирали на себе функції чиновників культового центру, слугуючи при цьому якомусь із могутніх місцевих богів. Жерці вважалися учнями бога мудрості та знання, першого філософа Єгипту Тота, який тільки їм відкривав свої знання, володіли великими маєтностями. Богам приносили численні жертви, на їх честь будували величезні храми, а наймогутніших із них, наприклад бога сонця Ра, проголошували батьками правителя. Будучи адміністраторами і служителями храмів, жерці зосередили у своїх руках важливі важелі керівництва країною.



Жрецтво (старосл. жрети — приносити жертву) — група людей, яка в політеїстичних релігіях виконує функції посередника між віруючими та надприродними силами, а також здійснює релігійні обряди.



Жерці здійснювали релігійні ритуали, особливо під час свят: у дні, пов'язані зі значними міфічними подіями, а також подіями в житті фараона, на початку місяця та року тощо. Під час свят спеціально прикрашали та ілюмінували храми, організовували пишні процесії з музикою, піснями, танцями. Найвеличнішим святом було вшанування Осіріса, яке вивершувала процесія з розігруванням містерії його смерті та воскресіння. На потреби культу, ритуалу та релігійних свят витрачалося чимало грошей, у них брало участь багато людей.

Основною формою релігії в той час був ритуал, а основним моментом ритуалу - жертвоприношення, яке представляло собою енергетичний обмін між двома світами. Такий обмін був взаємовигідний угодою: мертві, отримуючи необхідні продукти, могли підтримувати своє існування в потойбічному світі; живі, допомагаючи мертвим, могли розраховувати на їх магічне сприяння при отриманні плодів нового врожаю.

Отже, територія Давнього Єгипту об'єднувала 40 номів — адміністративно-територіальних одиниць, земель, населе них родоплемінними утвореннями. Релігія давніх єгиптян була політеїстичною, що було закономірним наслідком злиття вірувань населення різних номів. Кожне поселення мало своє божество (предмет захоплення і шанування) у формі матеріального фетиша. Із тотемних вірувань поширеним був культ тварин, яких єгиптяни дуже шанували. Навіть своїх богів вони зображали у вигляді тварин, а царя — найчастіше у вигляді лева з головою людини (сфінкса). Як і всі землеробські народи, єгиптяни обожнювали сили природи, від яких, за уявленнями, залежав урожай. Всі повеління фараона сприймалися як веління божі. Вважалося, що за хищаючи своїх підданих, фараони здатні впливати на богів, а головний їх обов'язок — приносити жертви богам. Давньоєгипетські міфи відігравали центральну роль у повсякденному житті, формуючи світогляд, релігійні практики та соціальну структуру суспільства через віру в богів, культ фараона та уявлення про потойбічний світ. Міфи пояснювали природні явища, визначали моральні норми, впливали на мистецтво та архітектуру, а також наповнювали повсякденні дії магічним змістом, відзначаючи тісний зв'язок між земним і божественним світами.

